

”Hans brev är myndiga och kraftfulla men han talar jämmerligt.” Om Paulus som brevskrivare

Dieter Mitternacht, TD, Forskarassistent, Nya testamentets exegetik

*Jag har alltid retat mig på Paulus,
en jädrans besserwisser som dom-
derar och aldrig visar minsta tvivel*

Torgny Lindgrens svar när han pressades
på ett religiöst ställningstagande

I det första av sina brev till församlingen i Korint hävdar Paulus emfatiskt att hans förkunnelse inte skedde ”med en vältalares vishet: det skulle göra Kristi kors till tomma ord” (1 Kor 1:17). Ändå verkar det som om han inte bara förstod sig på det retoriska hantverket, utan tillämpade det med stor talang när han skrev sina brev. Paulus berömmar, hotar, ironiserar och lovar för att påverka brevadressaternas inställning och livsföring och för att bli respekterat som deras apostel. Helt naturligt utformar han sina argument så att de övertygar. Medvetet eller omedvetet gör han därför bruk av de retoriska konventioner, som stod honom till buds. I första korintierbrevet trettonde kapitlet, som går under beteckningen *kärlekens lov*, ger han t.ex. prov på bruk av hyperboliska uttryckssätt (”Allt bär den, allt tror den, allt hoppas den...”).

När Paulus i samma brev ändå tar avstånd från ”vältalarens vishet”, tycks han framför allt vända sig mot en innehållslig tomhet, ett sätt att argumentera *enbart* för den retoriska effektens skull. Därmed ansluter han sig till den kritik mot sofisterna (”människan är alltings mått”) som redan finns hos Platon och Aristoteles. Men även om man vill förmedla *Guds* vishet, sker det med hjälp av ord och argument som konstrueras för att övertyga. Med andra ord, den som avfärdar (en slags) vältalighet kan samtidigt visa sig vara en skicklig talare. Cicero, en av antikens stora retoriker, sa en gång att personer inte blir berömda för sin vältalighet genom att de tillämpar retoriska regler. Istället är det så, att ”det som vältaliga personer åstadkommer av sig själva, iakttas och ordnas efter regler. Vältalighet kommer alltså inte av regler utan regler kommer av vältalighet.”

Paulus tycks emellertid ha haft en medveten ambition att inte framstå som en vältalare. Med viss självironi återger han vad som troligen var en

utbredd uppfattning om honom bland korintierna: ”Breven, säger man, är myndiga och kraftfulla, men när vi har honom här är det slut med kraften och ingen bryr sig om vad han säger” (2 Kor 10:10). Det tycks ha funnits ett inslag i hans personliga umgänge med människor som fick honom att framstå som blek, timid och osäker, medan hans brev förmedlar ett helt annat intryck. Samtidigt verkar det timida draget också ha fascinerat människor. Hur som helst får man intrycket i flera av hans brev att hans personliga närvaro, trots eller just pga. den svaghet han utstrålade, väckte en positiv respons (jfr t ex Gal 4:13ff) och att det är i hans frånvaro som förvecklingar uppkommer. De människor som kände honom upplevde tydligen en egenomlig diskrepans mellan hans sätt att tala och hans sätt att skriva brev. De kände honom som förstående och tillmötesgående, men upplevde hans brev som bryska och intoleranta.

Frågan är därför vad denna diskrepans kan ha inneburit för de första brevmottagarnas läsupplevelse och vad en sentida läsare som bara har tillgång till hans brev kan dra för nytta av denna insikt i sin egen läsning. Jag ska göra ett försök att belysa frågeställningen genom en retorisk-kritisk analys av Galaterbrevet 1:1-10, i synnerhet övergången från verserna 6-9 till vers 10. Men först några ord om relationen mellan skriftlig och muntlig kommunikation i antiken och om hur exegeter har arbetat med Galaterbrevet utifrån epistolära och retoriska teorier.

Brev och tal

Att talad och skriven kommunikation inte är detsamma behöver knappast påpekas. Det finns så mycket mer än bokstäver och skiljetecken som en talare har till sitt förfogande för att förmedla sitt budskap. Men att det finns många beröringspunkter mellan muntlig och skriftlig kommunikation är lika uppenbar. I båda medierna kan sändaren ha för avsikt att få mottagarna att inse att det som sägs är trovärdigt, rimligt, rätt, tilltalande, angenämt, ömkansvärt, bör efterföljas, m.m., m.m. Och i båda fallen planlägger författaren sin argumentation med medel som är etablerade i samtiden för att uppnå önskad effekt hos mottagarna.

En skillnad mellan tal och brev är att tal konstrueras för att ha en omedelbar verkan, medan brev har en verkan över tid. De kan läsas flera gånger och granskas i detalj, vilket innebär t.ex. att anspråket på argumentationens hållbarhet är större i brev. Det verkar också vara allmänt vedertaget att det i brev finns ”en större strukturell frihet ... [och att d]et är absurt” – som den antike brevteoretikern Demetrius uttrycker det – ”att bygga upp brevavsnitt som om man skrev ett försvarstal...” Brev är personligare till sin karaktär än offentliga tal och därför skulle ”ett ... tillvägagångssätt [som i ett för-

svarstal] motsäga vänskapens lag, som kräver att vi kallar en spade för en spade, som ordspråket säger.”

De antika brevteoretikerna betonar också att brev är *bara ena halvan av ett samtal*, vilket påtalar för oss sentida läsare, som inte är den ursprungliga samtalspartnern, att vi kan uppleva att viss information saknas. Sändaren kan t.ex. besvara mottagarnas frågor utan att upprepa hela frågans innehåll. Innehållet är ju känt för dem, och den sentida läsaren kan stå undrande inför vad det är som svaret går ut på.

Vi vet att en ”brevbärare” i antiken ofta hade till uppgift att för adressaterna läsa upp det brev han förde med sig. Det kunde bero på att adressaterna inte kunde läsa eller att avsändaren ville få innehållet framfört på ett visst sätt, t.ex. med känslös ton. Men även i skrift fanns möjligheter att uttrycka affekter *icke-verbalt*. Ett exempel på detta är början på slutet av Galaterbrevet där Paulus skriver: ”Se här med vilka stora bokstäver jag skriver till er med egen hand.” Genom detta kommer författaren adressaterna lite närmare samtidigt som han intygar att brevet de har fått verkligen är från honom.

Trots det muntliga inslaget vid brevframförandet är indelningen av brev i olika brevtyper hos de antika brevteoretikerna långt ifrån lika fast som när det gäller taltyper. För tal gäller i regel att de utformas efter en av tre övergripande målsättningar. Antingen är syftet att vara deliberativt (rådgivande), demonstrativt (lovprisande, klandrande) eller juridiskt (försvarande, anklagande). Vad gäller brev räknar däremot *Pseudo-Libanius* upp 41 olika brevtyper, *Pseudo-Demetrius* 21 och tillägger dessutom:

Möjligen kommer tiden att producera ännu flera än dessa, eftersom tiden ju är en mycket skicklig uppfinnare av färdigheter och teorier.

Detta bör mana till återhållsamhet vid försök att strikt karakterisera antika brev efter de retoriska taltyperna. Svårigheterna visar sig tydligt – och har många gånger poängterats – i H.D. Betz klassificering av Galaterbrevet som en apologetisk självförsvarsskrift, alltså motsvarande ett *juridiskt tal*, som går ut på att Paulus försvarar sin missionsverksamhet mot fientlig agitation. Med utgångspunkt i en domstolssituation gav Betz Paulus rollen *försvarare*, adressaterna rollen *jury* och motståndarna rollen *åklagare*. Men verkar det rimligt att en försvarare, därtill en som försvarar sig själv, skulle anklaga juryn som han vill ska frikänna honom för att vara förhäxad och dum (Gal 3:1)? Möjligen kan man tänka sig att en jury förmanas till att vara rättvis eller betänka alla fakta. I undantagsfall kunde hot förekomma, som när en försvarare påminde domaren om att det romerska folket nog skulle ogilla ett nekande beslut, eller att han antydde misstanken om mutor. Men *den* typen av tillrättavisningar, förolämpningar, hot (Gal 5:2ff) och

förmaningar som finns i Galaterbrevet verkar synnerligen olämpliga till att användas inför en domstol.

Om en taltyp ska läggas till grund, verkar det mera sannolikt att Paulus tar hjälp av det *rådgivande talets* retoriska funktioner, där talaren uppmanar sina åhörare att göra det som är nyttigt och avråder dem från det som är onyttigt. I ett sådant tal har både förmaningar och självförsvar en naturlig plats. Dessutom betonas *särskilt* att det rådgivande talet uppnår sin verkan enbart om åhörarna är förvissade om talarens oklanderliga karaktär och äkta vishet.

Retorisk disposition av Galaterbrevet

De retoriska handböckerna ger utförliga anvisningar om hur olika tal ska konstrueras och hur talens olika delar ska disponeras. Exegeter har försökt att dra nytta av dessa anvisningar i sina analyser av paulusbreven. Vad gäller Galaterbrevet har man i regel tillämpat antingen det juridiska eller det rådgivande talets struktur (se tabell 1). De viktigaste skillnaderna mellan de båda gäller (1) förmaningarnas plats, det som i Betz's struktur har benämningen *exhortatio*, (2) placeringen av *propositio* – den delen av talet där det som ska bevisas postuleras – och (3) funktionen av *narratio* – berättelsen.

Vad gäller förmaningsdelen tillstår Betz att hans kategorisering av Gal 5:1-6:10 som *exhortatio* sker utan stöd från de retoriska handböckerna. Ändå väljer han att hålla fast vid den juridiska genren för brevet i sin helhet. Robert Hall ifrågasätter Betz's val och påpekar: "Exhortation plays no part in judicial rhetoric, but is especially characteristic of deliberative." Hall, som föreslår en deliberativ disposition, menar att brevets huvudtes (*propositio*) finns i 1:6-9 och inte i 2:15-21, som Betz hävdar. Halls kritik innehåller en viktig iakttagelse om den berättande delens skiftande funktion i olika typer av tal. De antika retorikerna menar att *narratio* i ett juridiskt tal måste föregå propositionen, eftersom *narratio* har funktionen av att sammanfatta omständigheterna kring anklagelsen – det man är överens om. Den är inte en del av bevisen utan påminner om målets bakgrundsfakta. Den är alltså till för att förbereda propositionen och bör därför nämnas före. Men detta gäller inte för det rådgivande talet. Om den taltypen skriver Quintilianus att berättelsen – om den överhuvudtaget ska ingå – *inte ska* förbereda ärendet. I det rådgivande talet är narrationen en del av bevisen och ska tas upp efter propositionen.

Meningsskiljaktigheterna mellan Betz och Hall illustrerar svårigheterna med retoriska dispositionsanalyser av brev. För egen del tycker jag att det är mindre intressant att sätta en retorisk etikett på ett brev i sin helhet och

mera fruktbart att fråga sig vad antika retoriker har att säga om de olika delarnas retoriska funktioner. Hur bör en inledning eller en avslutning vara uppbyggt? Vilka olika anledningar kan det finnas för att inkludera en berättelse, osv.? Sedan får det enskilda brevets kommunikationsdynamik avgöra vilka slutsatser man drar och inte förutfattade meningar om hur det bör vara. Jag ska återkomma till dessa frågor när jag diskuterar Galaterbrevets inledande avsnitt.

Tabell 1: Två exempel på retoriska indelningar av Galaterbrevet

<i>Juridisk (H.D. Betz)</i>	<i>Deliberativ (R. Hall)</i>
Epistolary preskript (1:1-5)	Salutation/exordium (1:1-5)
Exordium (1:6-11)	Propositio (1:6-9)
Narratio (1:12-2:14)	Proof (1:10-6:10)
Propositio (2:15-21)	a. Narration
Probatio (3:1-4:31)	b. Further headings
Exhortatio (5.1-6:10)	
Epistolary postskript (6:11-18)	Epilogue (6:11-18)

Galaterbrevets epistolära struktur

Epistolografiska analyser frågar efter det som är typiskt för brev, i det här fallet antika brev, och i vad mån vår kunskap om antika brev kan tillföra särskilda insikter om det retoriska spelet. Med andra ord: medan den allmänna retoriken ger vägledning på ett övergripande och allmängiltigt sätt, visar epistolografen på det speciella med brev.

Grundläggande för den epistolografiska analysen är frågan om relationen mellan avsändaren och adressaterna. När det gäller Galaterbrevet, finns det minst två huvudaspekter som bör beaktas särskilt: den ena aspekten gäller distinktionen mellan textavsnitt som talar till adressaternas situation direkt, och andra textavsnitt som är av mera allmänna karaktär. Den andra aspekten rör förekomsten av epistolära formler, d.v.s. speciella uttryckssätt som markerar skiften i argumentationen, speciella innebörder eller anger brevets karaktär som helhet.

Avsnitt som adresserar den epistolära situation direkt känns igen av en jag – ni – de - stil. I Galaterbrevet är det i dessa avsnitt som de känsloladdade uttryckssätten och samtliga hänvisningar till de s.k. motståndarna återfinns. Det finns fem avsnitt i vilka adressaternas situation tilltalas direkt: 1) inledningen (1:1-10); 2) det första besöket och dess konsekvenser (3:1-5); 3) den nuvarande situationen (4:8-20); 4) följderna av ett felaktigt handlande (5:2-16); och 5) slutappellen (6:11-18).

Fyra textavsnitt av allmän karaktär ligger inskjutna mellan dessa fem avsnitt: 1) en primärt autobiografisk del (1:12-2:21); 2) ett avsnitt med argument från skriften (3:5-4:7); 3) en tillämpning av skriften (4:21-5:1); och 4) en förmanande del (5:17-6:10). Självt känner jag en viss osäkerhet var 3:26-4:7 hör hemma.

Identifikationen av epistolära formler är något mera komplicerad och svårare att redogöra för. En förberedande iakttagelse har varit att antika brev är förvånansvärt lika varandra. Undersökningar av brev från 4:e århundradet före vår tideräkning till 4:e århundradet vår tideräkning, alltså en tidsperiod på 800 år, visar att det finns en tendens mot stereotypa och traditionsbundna uttryckssätt och strukturer. Inte sällan är det dessutom så att ett sådant uttryck drar andra med sig, så att man kan identifiera kluster (anhopningar) av stereotypa uttryckssätt. Ytterligare en iakttagelse är att dessa uttryckssätt ofta fungerar som självständiga kommunikationsmedel mellan avsändare och adressat, oberoende av brevets innehåll, men med funktionen att signalera ett skifte i argumentationen. Tabell 2 ger en översikt över Galaterbrevets epistolära egenart utifrån direkta och indirekta textavsnitt samt förekomsten av anhopningar av epistolära formler.

Tabell 2: Galaterbrevets epistolära egenart

<i>Direkt</i>	<i>Allmän</i>	<i>Formelkluster</i>
1) inledningen (1:1-10)		1.1-3, 6, 9-13
	1) autobiografisk illustration (1:12-2:21)	
2) första besöket och dess konsekvenser (3:1-5)	2) argument från skriften (3:5-4:7)	3:1-7
3) den nuvarande situationen (4:8-20)	3) tillämpning av skriften (4:21-5:1)	4:11-20
4) följderna av ett felaktigt handlande (5:2-16)	4) förmaningar (5:17-6:10)	4:31-5:3, 5:10-13;
5) slutappell (6:11-18)		6:11-18

Slutligen har man kunnat iaktta att vissa av dessa uttryckssätt har utvecklats speciella innebörder. Inte så att innebörden helt skulle avvika från den lexikala normen, men orden har fått signalfunktioner. Av detta har man slutit sig till att det finns vissa epistolära uttryckssätt (klichéer eller formler) som är så pass stabila i sin struktur och funktion att den samtida läsaren upplevde dem som signaler. Det kan t.o.m. vara så att frånvaron av en formel kan uppfattas som en signal. Detta har t.ex. diskuterats med tanke på att Galaterbrevet saknar den s.k. tacksägelseformeln i brevinledningen.

T.Y. Mullins och N.A. Dahl har på 1960- och 1970-talen analyserat ett antal antika brev just med tanke på epistolära formler och kommit fram till att t.ex. uttrycket ”Jag är förvånad över att...” (*thavmazo hoti*) återkommer

gång på gång i brevinledningar och alltid med en implikation av missnöje. Inte sällan finns uttryckssättet på den plats där man annars skulle ha väntat sig en tacksägelse. Förebråelsen blir något mildare i brev som för övrigt har en vänskaplig ton, kanske en förälder som uttrycker sitt ogillande över att sonen inte har hört av sig på länge. I en sådan kontext fungerar tillrättavisningen som ett tecken på samhörighet och behöver inte uppfattas som en konfrontation. Men det intressanta är att uttryckssättet alltid implicerar någon slags tillrättavisning. I *Pseudo-Libanius* finns två brevtyper, det s.k. ”ironiska brevet” och det tillrättavisande brevet där just detta uttryckssätt föreslås som lämplig formulering.

Ett annat formelaktigt uttryckssätt är hälsningen: ”Från x till y” resp. ”Till y från x”. Oberoende av brevets innehåll signalerar hälsningens ordning (förutom i rent privata brev) vem som är överordnad och underordnad. Att Galaterbrevets efterskrift är skriven av författaren själv (6:11: ”Se med vilka stora bokstäver jag skriver till er”), visar för adressaterna att brevet egentligen har skrivits av en amanuens. Det i sin tur visar att det antagligen har lagts ned en viss möda vid produktionen. Dessutom fungerar ett egenhändigt slut som ett bevis för brevets äkthet och ger slutets innehåll en ännu större tyngd än vad den redan förväntas ha såsom avslutning.

Ytterligare ett uttryckssätt, som inte sällan förekommer tillsammans med denna tillrättavisningsformel, är den s.k. *petitionsformeln* (petition = begäran, önskan, hemställan). Formeln innehåller ett petitionsverb, en titulering och en vänlighetsfras och ligger i regel någonstans i mitten av brevet. Typiskt för brev med denna formel är att det som står före den utgör en bakgrundsbeskrivning för det som begäran gäller, och att det som följer tydliggör nyttan med att uppfylla det önskade eller onyttan med att avvisa det begärda. Det verb som används för att uttrycka begäran, signalerar någonting om hela brevsituationen. Verbet *deisthai*, som också används i Galaterbrevet, förekommer i regel i officiella petitionsbrev, som innehåller ärenden som sändaren är mycket angelägen om. Verbet *erotan* förekommer mest mellan personer med samma sociala status, medan *parakalein* huvudsakligen finns i personliga brev.

När Paulus i 4:12 ber galaterna: ”Bli som jag, ty jag [är] som ni, bröder, jag ber (*deomai*) er”, kan frågan ställas om det som sagts tidigare ska uppfattas som en bakgrundsbeskrivning för begäran. Mullins tyckte inte det och avstod därför från att klassa Galaterbrevet som ett petitionsbrev. Tyvärr utvecklade han aldrig sina skäl för detta beslut. Man förmodar att han menar att Paulus begäran är personlig och social, medan brevets ärende är teologisk-soteriologisk, d.v.s. teologiska förklaringar kring människans frälsning. Enligt min mening är denna uppfattning dock inte självklart. Istället tror jag att Gal 4:12 innehåller petitionsbrevets centrala begäran. 1:13-4:11

har som övergripande funktion att visa rimligheten och tillförlitligheten i begäran, medan 4:13-6:10 visar på nyttan respektive onyttan som följer av adressaternas ställningstagande till begäran (se tabell 3).

Tabell 3: Galaterbrevet som petitionsbrev

<i>Inledning</i>	<i>Bakgrund</i>	<i>Petition</i>	<i>Nytta/Onytta</i>	<i>Avslutning</i>
1:1-12	1:13-4:11	4:12	4:13-6:10	6:11-18

Inledning och avslutning inramar argumentationen genom att involvera adressaterna i ett retoriskt spel, som syftar till att göra dem benägen till att justera sina omdömen om Paulus. Jag ska nu försöka visa hur jag tror att en retorisk dynamik, som syftar till att få adressaterna välvilligt inställda till begäran i 4:12, skapas i brevets inledning.

En något frapperande brevinledning

Galaterbrevet börjar med hälsningsfrasen: Från Paulus – till församlingarna i Galatien – nåd och frid från Gud. Denna hälsning är till sin grundstruktur i linje med antika brevkonventioner. Men några avvikelser finns. Medan brev i regel hälsar mottagarna med ”*chairein*”, väljer Paulus att blanda den grekiska hälsningen med den judiska och skriver: *charis kai eirini* (shalom), nåd och frid. Att han nämner sig själv först visar, att han presenterar sig som överordnad och skriver till underordnade, vilket förstärks ytterligare av att han anger att han är utsänd av Jesus Kristus och Gud fader.

På ett för brev något oväntat sätt innehåller redan avsänderangivelsen en utvidgning, som implicerar ett avståndstagande. Med en dubbel negation betonar Paulus att han ”*inte* är utsänd av människor eller genom människor utan genom Jesus Kristus och Gud fader” (1:1). Man får intrycket att brev-författaren är väldigt angelägen om att gå rak på sak med sitt kontroversiella ärende. De retoriska handböckerna avråder emellertid ifrån att man går rakt på sak när ärendet är kontroversiellt. Så här skriver Cicero om inledningen (*exordium* som den också kallas):

Med exordiet vill man hos åhöraren åstadkomma en attityd som gynnar resten av talet. Detta uppnår man genom att skapa en välvillig inställning till talaren, att få dem intresserade och villiga att motta information.

Inledningens retoriskt viktigaste uppgift är alltså att vara en *captatio benevolentiae* (”att vinna mottagarens välvilja”) och därför går man rakt på sak *endast* om man är helt säker på att adressaterna redan är välvilligt inställda.

I en andra utvidgning beskriver Paulus Jesus som den ”som offrade sig för våra synder för att rädda oss ur den nuvarande onda tidsåldern”. Uttrycket ”Kristus dog för våra synder” anses vanligen vara hämtat från en förpaulinsk tradition (jfr 1 Kor 15:3). Fortsättningen däremot är unik och ovanlig och förekommer bara här hos Paulus. Med andra ord, en tradition, d.v.s. något man är överens om, fogas samman med en nytolkning. Ur retorisk synpunkt framstår detta som helt i överensstämmelse med Aristoteles, som menar att man ska bevisa sina teser med utgångspunkt i det man är överens om.

Längre fram i brevet, och i synnerhet i brevets egenhändigt skrivna slut, kommer det att framgå att talet om Kristi offerdöd som en *räddning* ur den nuvarande onda världen (alltså det *nya* i formuleringen) implicerar brevets mest kontroversiella punkt. Men i det här skedet nämns det helt enkelt som en självklarhet.

Övergången från hälsningen till brevets *huvuddel* i 1:6 sker genom en ironisk antydning av förargelse genom frasen ”Jag är förvånad över att ...” Anledningen till förvånningen anges på ett något kryptiskt sätt: ”Jag är förvånad över att ni så snart överger honom som har kallat er genom sin nåd för ett annat evangelium, fast det inte finns något annat. Det är bara några som ställer till förvirring bland er” (1:7). Implikationerna antyds, men än hörs inte den emotionella ton som senare framträder: ”mina barn, som jag än en gång måste föda med smärta” (4:19) eller det uttryckliga hotet i 5:12: ”Ni är utestängda från Kristus ... ni har hamnat utanför nåden.”

Lika återhållsam är Paulus inte mot dem som han menar ha vilselett galaterna. Över dem uttalar han en dubbel förbannelse. ”Om någon, vore det så jag själv eller en ängel från himlen, skulle förkunna ett annat evangelium än det jag har förkunnat för er – förbannelse över honom. Vad jag har redan sagt säger jag nu en gång till: om någon förkunnar ett annat evangelium än det ni har fått – förbannelse över honom” (1:8-9). Ändå kan vi även här lägga märke till en viss återhållsamhet. Förbannelserna formuleras i konditionalsatser. ”Om någon ... skulle ...” När brevet har passerat sin epistolära höjdpunkt i 4:12, är det inte längre några villkorsutsagor som gäller. Nu sägs det rakt ut: ”Den som försöker ställa till förvirring bland er får ta sin dom, vem han än är” (5:10). Och till detta kommer ett känsloutbrott i form av ett sarkastiskt skämt: ”De borde skära av sig alltihop, dessa som sprider oro bland er” (5:12).

Med tanke på att förbannelser förekommer så pass tidigt i brevet, påpekar Betz att det i Demosthenes’ *De corona* – ett av den grekiska retorikens mästerverk – förekommer en förbannelse i avslutningen (*peroratio*) och drar slutsatsen: ”eftersom exordium och peroratio ansågs vara intimt sammanvävda, är skillnaden obetydlig”. Jag håller med Betz om att inledning

och avslutning hör mycket nära samman. Men jag håller inte med om hans slutsats att det därför är utan betydelse att förbannelserna i Galaterbrevet förekommer i inledningen och inte i avslutningen. Tvärtom tycker jag att just detta ger en viktig retorisk signal och – som vi strax ska se – förbereder 1:10.

Inledningen avslutas med ännu en försäkran om att Paulus *inte* har fått sitt evangelium från människor utan genom en uppenbarelse från Jesus Kristus (1:11-12). Och därmed är vi tillbaka till temat i vers 1 och inledningsavsnittet visar sig ha en tematisk inramning, en s.k. *inclusio*. Samtidigt är denna avslutning början på nästa avsnitt. Men detta behöver inte förvåna, eftersom det ur retorisk kompositionssynpunkt ansågs vara önskvärt att övergången från *exordium* till *narratio* utformas smidigt. I en *transitio*, som Quintillianus kallar detta, bör en abrupt förändring liksom ett utslätande av skillnader undvikas.

Den störande tionde versen

I första kapitlets tionde vers ställer Paulus en fråga: ”Är det människor jag nu vill vinna för mig – eller Gud? Söker jag vara människor till lags?” Som läsare blir jag något förbryllad. Frågan verkar omotiverad. Förbannelser mot både himmel och jord klingar fortfarande i mina öron. Vem skulle vilja misstänka Paulus för att vara människor till lags, undrar jag? Hittills har han ju bara gett prov på avgränsning och frontalangrepp? När jag konsulterar kommentarlitteraturen för hjälp, möter jag samma förvåning. ”In verse 10 Paul raises and answers two different questions which have kept commentators puzzling,” skriver Betz.

Men så påminns jag om att brev är ena halvan av ett samtal, att jag som sentida medlyssnare kanske har missuppfattat vad som är problemet. Är det kanske så, att avståndstagandet i 1:1 och 1:12 som inramar *exordiet* tillsammans med förbannelserna i 1:8-9, istället för att påtala brevets huvudärende, är ett sätt att bryta ner en för mig, som inte känner Paulus personligen, obekant kritik? Gör Paulus här bruk av en argumentation av typen *insinuatio*? En *insinuatio* är enligt Cicero en argumentationsstrategi som försöker försäkra sig om åhörarnas välvilja genom att på omvägar, med en dold argumentation, bemästra sig deras känslor. I en annan retorisk handbok (*Rhetorica ad Herennium*) anges att en sådan argumentation är passande när ”åhörarna verkar vara övertygade av motsatsen”, varför ”det försiktiga närmandet bör tillgå så att vi ... [genom] förtäckta ordalag och förställningar [försöker få åhöraren antingen välvillig eller uppmärksam eller lärorikt.] Meningen är att vi därefter skall kunna fortsätta talet ... obehindrat.”

Utifrån denna eftertanke faller ett nytt ljus på vers 10. Det kanske fanns anledning hos adressaterna att misstänka Paulus för att vilja behaga, att vara svag och oberäknelig? Problemet som därför adresseras här är kanske att det rådde oklarhet i Galatien om ifall man kunde lita på Paulus? Eller varför skulle Paulus i 5:11 behöva fråga: ”Bröder, om jag fortfarande predikar omskärelse, varför är jag då ständigt förföljd?”

Ligger det någonting i detta, så kan det innebära att avståndstagandena och förbannelserna i brevinledningen *inte* bemöter brevsituationens huvudproblem utan är ett retoriskt knep för att på ett intrikat sätt motarbeta en gnagande misstanke. Och om det är denna misstanke som Paulus primärt vill bemöta, visar sig här hans stora retoriska begåvning. Han gör adressaterna upprörda genom att konfrontera dem med avståndstaganden och förbannelser. Lyckas han, dras de in i en upplevelse av en orädd och ståndaktig person och deras misstanke krossas på köpet. Resten av vers 10 verkar bekräfta detta och leder tanken in på nästa steg: ”Om jag ännu ville vara människor till lags skulle jag inte vara Kristi slav (*doulos*).” Det som ska åstadkommas med brevinledningen är att skapa en förvissning om att Paulus äger en omutlig lojalitet mot Kristus.

Alltså, medan jag som sentida läsare kan blir upprörd över den arrogans som jag tror mig höra i brevets inledning och får lust att *inte* läsa vidare, hör brevets adressater kanske något helt annat. De reagerar visserligen liksom jag mot hans barska ton, men reaktionen är ändå en helt annan än min. De har lärt känna Paulus personligen och överrumplas av diskrepansen mellan den person de känner och den som skriver här.

Efter inledningen följer bakgrundsberättelsen (*narratio*). De retoriska dispositionsreglerna är på denna punkt helt samstämmiga. Dessutom betonas retorikerna att man här ska etablera sin trovärdighet, sitt *ethos*. Det är något absolut nödvändigt. ”Character is almost, so to speak, the controlling factor of persuasion,” skriver Aristoteles. Och Paulus syns tillämpa även denna regel. Resten av kapitel ett och hela kapitel två innehåller huvudsakligen berättelser om möten mellan Paulus och Kristus ”på Damaskusvägen”, Paulus och olika ledare i Jerusalem, och Paulus och Petrus i Antiokia. I dessa berättelser framträder ett gemensamt tema: Paulus och hans oförvitliga iver för den suveräna uppenbarelsen som han fått av Kristus själv och hans fasthet i att försvara den mot alla odds. Andra, i synnerhet Petrus, må ha vikit av från den sanna vägen och svikit gemensamma övertygelser p.g.a. fruktan för falska bröder eller repressalier (2:14-15). Paulus däremot har hållit fast vid evangeliets sanning i alla lägen.

En översikt över hans uttalanden kan illustrera poängen: ”Jag frågade inte någon av kött och blod till råds, inte heller for jag upp till Jerusalem” (1:16), ”Inte för ett ögonblick gav vi efter för dem och underordnade oss”

(2:5), ”vad de en gång varit frågar jag inte efter” (2:6), ”och när de förstod vilken nåd jag hade fått ... räckte de mig och Barnabas handen” (2:9), ”jag vände mig öppet mot honom” (2:13); ”men när jag såg att de avvek från sanningen i evangeliet sade jag till Petrus i allas närvaro” (2:14).

Självpresentationen når sin höjdpunkt i slutet av berättelsen: ”Jag har ju genom lagen dött bort från lagen för att leva för Gud. Jag är korsfäst med Kristus, men jag lever, fast inte längre jag själv, det är Kristus som lever i mig. Så långt jag lever här i världen lever jag i trofasthet mot Guds son som har älskat mig och offrat sig för mig” (2:19-20). Berättelsen förstärker intrycket som grundlades i *exordiet*. Det som skulle illustreras är att Paulus är ståndaktig. Han är inte människor till lags. Det enda han lever för är Kristus och honom såsom korsfäst.

Än vet vi inte hur vi ska tolka uttrycket att vara ”korsfäst med Kristus”. Detta kommer att tematiseras när texten övergår från den berättande till den argumenterande bevisföringen. Där ger Paulus sig i kast med att presentera Abraham som förebild för den trofasthet som pekar mot och nu har uppenbarats i Kristus. Hur detta bidrar till att förbereda petitionen i 4:12 kräver en redogörelse som det inte finns utrymme för här. Det jag har försökt visa är vad det kan innebära om man tar på allvar det faktum att brev utgör ”ena halvan av ett samtal”. Slutsatsen måste bli att en epistolär-retorisk läsning av Gal 1:1-10 kräver av den sentida läsaren att hon försöker delta i det retoriska spelet som pågår mellan sändare och adressater och letar efter markörer som för henne lite närmare de första adressaternas läsupplevelse.

Slutord

Efter den här genomgången kan vi konstatera att Paulus syns ha haft anledning att försvara sig mot en misstanke om att han är en osäker och svag person. Misstanken verkar ha uppkommit under hans frånvaro och mot bakgrund av personlig kännedom. Hans mål vid besöket i Galatien hade varit att efterlikna den korsfäste Kristus (3:1). Detta åstadkom tillgivenhet hos de troende när han var hos dem, men tolkades senare som svaghet och velighet i hans frånvaro.

Den barska och intoleranta tonen som nu möter i detta brev, kan ha varit ett retoriskt sätt att bekämpa misstanken om att han ville behaga människor. För en sentida läsare som aldrig mött honom personligen, och som kanske retar sig på det som framstår som en ”besserwisser”-attityd, kan det vara nyttigt att reflektera över den retoriska strategin. Huruvida hans första adressater kände sig mer benägna att bejaka Paulus evangelium efter att ha ”drabbats av” det här brevet, förblir en öppen fråga.

Källor och litteratur

- Aristotle 1926. *The 'Art' of Rhetoric*. LCL 193. Cambridge, Mass.
- Betz, Hans D. 1979. *Galatians*. Philadelphia.
- . 1994 (1975). "The Literary Composition and Function of Paul's Letter to the Galatians." *The Galatians Debate. Contemporary Issues in Rhetorical and Historical Interpretation*. Nanos., Mark D. (Ed.). Peabody, Mass.: 3-28. Publicerades för första gången i *New Testament Studies* 21 (1975): 352-79.
- Cicero 1949. *De Oratore*. 2 vols. LCL 348-349. Cambridge, Mass.
- [Cicero] 1954. *Rhetorica ad Herennium*. LCL 403. Cambridge, Mass. (författarskap osäker)
- Dahl, Nils A. 2002 (1973). "Paul's Letter to the Galatians. Epistolary Genre, Content and Structure". *The Galatians Debate. Contemporary Issues in Rhetorical and Historical Interpretation*. Nanos, Mark D. (Ed.). Peabody, Mass.: 117-42.
- Hall, Robert G. 1987. "The Rhetorical Outline of Galatians: A Reconsideration." *Journal for Biblical Literature* 106: 277-87.
- Longenecker, Richard N. 1990. *Galatians*. WBC 41. Dallas.
- Malherbe, Abraham J. 1988. *Ancient Epistolary Theorists*. SBL/SBS 19. Atlanta.
- Mitternacht, Dieter 2002. "Foolish Galatians. A Recipient-oriented Assessment of Paul's Letter." *The Galatians Debate. Contemporary Issues in Rhetorical and Historical Interpretation*. Nanos, Mark D. (Ed.). Peabody, Mass: 408-33.
- . 2003. "Korsfäst med Kristus och utfryst i Galatien." *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 79: 31-41.
- Mullins, Terence Y. 1962. "Petition as a Literary Form." *Novum Testamentum* 5: 46-54.
- . 1972. "Formulas in New Testament Epistles." *Journal of Biblical Literature* 91: 380-90.
- Nanos, Mark D. 2002. *The Irony of Galatians*. Philadelphia.
- Quintilian, Marcus Fabius 1920. *Institutio Oratoria*. 4 vols. LCL 124-127. Cambridge, Mass.